

НАУЧНОТО НАСЛЕДСТВО НА ВИДНИЯ БЪЛГАРСКИ СТАТИСТИК, ИКОНОМИСТ И ОБЩЕСТВЕНИК АКАД. ИВАН СТЕФАНОВ (110 ГОДИНИ ОТ НЕГОВОТО РОЖДЕНИЕ)

Научното наследство, оставено от акад. Ив. Стефанов, е разнообразно и дълбоко съдържателно, но е трудно да бъде обхванато, без подробно да се познава пълната библиография на неговите трудове.¹

Роден е на 3 март 1899 г. във Варна в многолюдно семейство, водещо началото си от стар котленски род, от който произхожда и Г. С. Раковски. След дипломирането си във Варненската гимназия през есента на 1920 г. той се записва студент в Берлинския университет “Фридрих Вилхелм” (Хумболтовия), където изучава правни и икономически науки със специализация по статистика. Продължава обучението си при световноизвестния статистик проф. Л. Борткиевич с дисертация на тема “Таблицы за женитбеност за Прусия и Саксония – 1910 – 1911”, за което получава научната степен “доктор на държавните науки” със специалност статистика и политическа икономика. Завръща се в България, получил солидно статистическо образование в областта на теорията и практическата ѝ приложимост – т.нар. приложна статистика. От 1927 г. работи в Главна дирекция на статистиката (ГДС). През 1936 г. преминава на преподавателска работа във ВТУ “Д. А. Ценов”, където от 1937 г. до 1946 г. последователно е доцент и професор, основава катедрите “Статистика” и “Застрахователно дело” и създава курсове от лекции по дисциплините, които преподава. По-късно Ив. Стефанов е професор в Софийския университет (1946) и във ВИИ “К. Маркс” (1952). През 1945 г. става управител на БНБ, а през 1946 – 1949 е министър на финансите и народен представител в VI Велико народно събрание. През 1947 г. проф. д-р Ив. Стефанов е избран за действителен член на БАН и е първият директор на ново-създадения Икономически институт (1949). По това време по негова инициатива е създаден и Координационният център за демографски изследвания при БАН. От 1956 до 1963 г. акад. Ив. Стефанов е ръководител на катедра “Статистика” при ВИИ “К. Маркс”, става завеждащ секция “Статистика и счетоводна отчетност” при Икономическия институт, която през 1963 г. се реорганизира в секция “Статистика с икономико-математическа лаборатория”. Членува в Международния статистически институт, Международния институт за демографски изследвания и Международното дружество за иконометрия.

За неговите големи заслуги към науката и богата обществена дейност акад. Стефанов е награден с високи национални и международни отличия.

Най-голяма е неговата заслуга за развитието на статистическата наука в България в продължение на полувековен период. През 1930 – 1940 г. той публикува на страниците на периодичния печат (“Звезда”, “Земеделски проблеми”, “Земеделски обзор”, “Кооперативна трибуна”, “Стопански проблеми”, “Списание на Българското икономическо дружество” и др.) много статии,

---

¹ Библиография на трудовете на акад. Иван Стефанов - В: Сто години от рождението на акад. Ив. Стефанов. С., АИ “Проф. М. Дринов”, 1999, с. 121-142.

обзори и прегледи главно по стопански и социални проблеми, които вълнуват българската общественост през този период, като значителна част от тях са посветени на българското земеделие.² В тези анализи и интерпретации на цифрите се изявява статистикът Иван Стефанов. За него е не по-малко важна обработката на данните от преброяванията и разработването на табличния материал от първичните данни. Тази страна от трудовете му е полезна за всички поколения икономисти и статистици и досега.

В публицистичното творчество на акад. Стефанов се съдържа много интересна емпирика. По-специално проблемите, по които той пише след завръщането си в България през 1927 г., са: за текущата аграрна политика в България през периода на голямата световна криза и след нея и състоянието на българското земеделско стопанство; за доходите в българското земеделие; за използването на земеделския инвентар; за големината на земеделските стопанства и за двата пътя на създаване на големи земеделски стопанства, като все по-дълбоко навлиза в проблемите на българското село – класовата диференциация, както и конвертиране дълговете на земеделските стопанства. Същевременно не отминава и проблемите за световната стопанска криза; общото стопанско положение на България и посвещава немалко публикации на въпроса за кооперативизма в българското село. Още през 1933 г. доктор Иван Стефанов пише специална статия за арендата в България,³ в която разглежда аграрните отношения до Освобождението от турско робство и в новообразуваната държава. Настъпилото класово разслоение сред българските селяни внася изменения и в арендните отношения. “Преброяването на земеделските стопанства към 31 декември 1926 г. - пише той, дава възможност да се изследва арендата у нас, обаче официалната статистика се задоволява с едно крайно шаблонно и несистематично обработване на съответните данни”. Доктор Стефанов смята, че много по-целесъобразна би била групировката поне според размера на собствената земя, от една страна, и според размера на наетата, от друга. Въз основа на данните от посоченото преброяване той прави заключение, че основната маса земеделски стопанства в България са чисто собственически; че по-голямата част от наемателските стопанства са такива на собственици, които пренаемат по-малко земя, отколкото притежават; незначителен е броят на чисто наемателските стопанства, които използват само наета земя. Авторът заключава, че тези данни по своята същност прикриват дълбоката класова диференциация (разслоение), която съществува между наемателските стопанства. Посочената статия е преди всичко полезна с анализа и интерпретацията на данните от преброяването и за съвременните изследвания на арендните отношения в българското земеделие, особено като се вземе под внимание, че се разглежда арендата и

² Библиография на трудовете на акад. Иван Стефанов..., с. 121 – 128.

³ *Стефанов, И.* Арендата в България. - Звезда, 1934, N 17, с. 523 – 531.

арендните отношения и в някои други страни – Англия, САЩ, Канада, Франция, Германия, Белгия, Италия и Дания.

Специално внимание заслужава периодът след 1933 г., когато се провеждат мащабни социално-икономически анкети и репрезентативни разработки, в които проличава високият професионализъм и далновидност на статистици като К. Попов, О. Н. Андерсон, Д. Мишайков, Г. Данаилов, Пр. Киранов и Ив. Стефанов. Тогава се провежда и голямата селскостопанска анкета на ГДС от 1934 г., която се осъществява под ръководството на Ив. Стефанов. В мотивировката на това оригинално статистическо проучване е записано, че то “трябва да даде възможност на аграрната икономическа мисъл да проникне дълбоко в структурата, състоянието и условия на развитие на българското селско стопанско, както и в резултатите от неговата дейност”. Тази анкета има двуаспектно значение - като емпирично изследване и като методология, със своя съвременен модел на извадка – двуфазово, гнездово, районирано, репрезентативно наблюдение с изравняване на извадката по странични контролни показатели. Обектът на селскостопанската анкета и основната статистическа единица са същите, както при преброяването от 1926 г. – земеделското стопанство.⁴ Цялостната програма на анкетата е разпределена в 6 въпросника: 1) общоселски въпросник, съдържащ данни, характеризиращи общите природни, стопански и културни условия, в които се намират стопанствата във всяко анкетирано село; 2) въпросник за обществените земи; 3) въпросник за всяко анкетирано стопанство; 4) въпросник за всяко десето анкетирано стопанство със споменатите подробни сведения; 5) въпросник за домакинствата без земеделско стопанство и 6) лична карта за селскостопанските работници. Анкетата от 1934 г. получава голям отзвук в чужбина, защото е оригинална като методично решение и особено с теоретико-вероятностните основи, върху които е изградена. По това време д-р Ив. Стефанов е в отдел “Селско-стопанска статистика”, където остава до 1936 г., след което започва преподавателска дейност във ВТУ “Д. А. Ценов” – Свищов, без да прекъсва връзките с ГДС.

През периода 1937 – 1940 г. той пише и отпечатва в Годишника на висшето училище едни от най-ценните си в методологично отношение трудове: “Земеделската статистика в България: методол. студия” (1938); “Обща теория на статистиката” (1938) – един от първите систематизирани университетски курсове по теория на статистиката с монографичен акцент; “Методика на промишлените преброявания в България, част I” (1939); “Методика на индустриалната статистика в България, част II” (1940); “Нови схващания върху теоретичната статистика” – академична реч, произнесена на 15 май 1940 г. пред тържествено събрание във ВТУ “Д. А. Ценов”.⁵ Тези трудове на акад. Стефанов са особено значими, защото излизат от перото на изследовател, добре познаващ

⁴ Стефанов, И. План, подготовка и организация на първата селскостопанска анкета в България през 1934 година.– Статистически известия, 1934, N 8, с. 398 – 411.

⁵ Годишник на ВТУ “Д. А. Ценов”, Свищов. Т. 3, 1940, с. 37 - 53.

съвременната социално-икономическа действителност и с присъщата му задълбоченост, аналитичност и точност на мисълта представят теорията и практиката на българската статистика в довоенния период, целия път от навлизането на първата специална статистическа техника у нас още през 1912 г. до внедряването на ЕИТ.

В трудовете на акад. Стефанов днес с особена сила се открояват редица *оценки* за българската статистика. Те са полезни за поколенията статистици, защото са направени от учен и общественик, който непосредствено познава статистическата наука и практика на европейските държави от началото на ХХ век и тази в България в един полувековен период. Като пряк участник в дейността на българската държавна статистика той пише студия за наследството ѝ,⁶ а по-късно очертава основните жалони в нейното развитие.⁷

Във втората статия за първия Статистически годишник на България за 1909 г., издаден през 1910 г., и за публикацията “Ежемесечни статистически известия” (1908) акад. Стефанов дава оценка “много добре съставени още от самото начало, даже в сравнение с подобни публикации в страните с развита за онова време държавна статистика” (с. 5). Тук особено актуално звучене има и неговата мисъл, че “съвременните потребности на социалното управление изискват ново качество **съвременност на статистическата информация**” и че “динамичността на обществения живот прави все по-необходима текущата информация за непосредствено осъществяване на обратната връзка”. Още по-актуално е становището му, че **“нашите представи сега винаги разделят напълно управлението и статистиката, а трябва да свикнем с виждането на тяхната непосредствена връзка”** (с. 15).

Академик Иван Стефанов се откроява като учен, който задълбочено анализира данните и синтезира статистическа информация като типичен икономист, а когато акцентира върху статистическата методология и методичните решения, тогава вплита в тях съответната икономическа теория и методология. Тези две страни в неговото научно творчество вървят паралелно, допълват се и с това обогатяват оценките на статистическата наука и методологията на статистическите изследвания. Неговото научно наследство е не само неизчерпаем източник на знания за развитието на статистическата наука в България, но съдържа и познания, полезни и необходими на съвременното информационно общество.

Проф. д-р Надежда Николова

---

⁶ Стефанов, И. За наследството в българската държавна статистика – Известия на ВФСИ, Свищов, 1962, N 4, с. 413 – 438.

⁷ Стефанов, И. Основните жалони в развитието на българската държавна статистика. – Статистика, 1977, N 1, с. 3-19.